

อาสาสมัครกับการพัฒนาชุมชน

การประชุมระดับชาติด้านการอาสาสมัคร ครั้งที่ 1 วันที่ 7 พฤษภาคม 2558 เวลา 15.15 – 16.45
ณ ห้องประชุม ทวี บุญเกตุ ชั้น 6 อาคารสำนักอธิการบดี มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

องค์กรรับผิดชอบ : วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

วิทยากร

1. รศ.ดร.นภาพร อติวานิชยพงศ์ : วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
2. นายมุฮัมหมัดรุสดี นาคอ เจ้าหน้าที่โครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่ภาคสนามภาคใต้ตอนล่าง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
3. นายอดิศักดิ์ ตุ่มอ่อน : อาสาสมัคร กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บ้านนามูล-ตุนสาด
4. อาจารย์ กิตติกาญจน์ หาญกุล อาจารย์ประจำ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (ผู้ดำเนินรายการ)

รูปแบบการประชุม : นำเสนอกิจกรรมศึกษาและเสวนา

นำเสนอกรณีศึกษาการทำงานอาสาสมัครในชุมชน ทำงานของบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โดย รศ.ดร.นภาพร อติวานิชยพงศ์ : วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

นำเสนอผลการวิจัยกรณีศึกษา การทำงานอาสาสมัครในชุมชน ทำงานของบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ของงานอาสาสมัครโดยนำเสนอบทเรียน ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาของการทำงานในพื้นที่ชนบทต่าง ๆ ในประเทศไทย ของบัณฑิตอาสาสมัคร ว่าหลังจากได้ลงพื้นที่ทำงานแล้วเขาเหล่านั้นใช้กระบวนการและวิธีการ การเรียนรู้ในพื้นที่ ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ภาคใต้ พื้นที่ ภาคกลาง ผ่าน การปฏิบัติ และการมองสภาพทางสังคม และการให้การบริการแก่สังคม จากงานวิจัยดังกล่าวพบว่า บัณฑิตอาสาสมัครเรียนรู้และบริการชุมชน ๒ ประเด็น คือ

การเรียนรู้เรื่องการพัฒนาชุมชนของบัณฑิตอาสาสมัคร

การเรียนรู้ของบัณฑิตอาสาสมัครผ่านมุมมองความเป็นชนบทสมัยใหม่ ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา ชุมชนชนบทปัจจุบันมีความซับซ้อนไม่ใช่สังคมสมัยใหม่แบบสังคมเมืองแต่ไม่ใช่ชนบทแบบเดิม ชุมชนชนบทยังมีความซับซ้อนมากขึ้น ด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนยังมีพบเห็นได้ในชนบท เช่น ฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ พิธีกรรม การแต่งกาย ภาษาพูด เป็นต้น แต่ผู้ประกอบการจะเป็นผู้สูงอายุ มากกว่าจะเห็นคนรุ่นใหม่

ด้านทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชนบทยังมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์หลงเหลืออยู่ แต่จะถูกกันพื้นที่ให้เป็นแหล่งอาหารและยาสมุนไพร เช่น พื้นที่เขตอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นต้น

ในพื้นที่ชนบทมีการทำงานแบบการรวมกลุ่มที่เป็นทางการมากขึ้น โดยวัตถุประสงค์คือการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน ในรูปแบบสหกรณ์ กองทุนฉาบขาว กลุ่มจัดการน้ำในชุมชน เป็นต้น

ดังนั้นแล้วบัณฑิตอาสาสมัคร จึงมีมิติของสังคมสมัยในชนบท ความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต การทำมาหากิน การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังจะเห็นได้จากรายได้หลักไม่ได้มาจากการขายข้าว ชาวนาที่ปลูกข้าวขายเป็นอาชีพได้คือชาวนาสมัยใหม่ นอกจากนี้คนชนบทเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ไม่ต่างจากคนในเมืองใหญ่ และที่เห็นได้ชัดเจนคือ อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมถูกนำมาเป็นสินค้า/ได้รับการส่งเสริม-รับรองจากรัฐ (สินค้า OTOP)

มุมมองบัณฑิตอาสาสมัครส่วนหนึ่งมองเห็นด้านลบจากความเป็นสมัยใหม่

- เยวชนลี้มรากเหง้า
- คนกับป่าผูกพันกันน้อยลง
- ธุรกิจท่องเที่ยวทำลายวัฒนธรรมชุมชน/สิ่งแวดล้อม/สร้างความเหลื่อมล้ำ
- การต้องพึ่งพาทักษะนอกมากขึ้น(ชาวมอแกน)

บัณฑิตอาสาสมัครทำอะไรให้กับชุมชน

๑๐ ปีที่ผ่านมาบัณฑิตอาสาสมัคร เข้าไปทำงานร่วมกับองค์กรภาครัฐ องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น NGO ในหมู่บ้านชนบทหรือกิ่งชนบทกิ่งเมือง ในพื้นที่ภาคเหนือ ส่วนใหญ่ลงพื้นที่ปฏิบัติงานเป็นครูต๋อยหรือผู้ช่วยอนามัย ในภาคอีสาน กลาง และได้ ทำงานหลากหลาย เช่น ทำงานในองค์กร NGO การทำงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานองค์กรระหว่างประเทศ

ประเด็นสรุป น่าสนใจว่าสังคมชนบทสมัยใหม่ต่างจากอดีตมาก ปัญหาในชนบทซับซ้อนขึ้น ลูกหลานของคนชนบทจำนวนมากเรียนจบปริญญาตรี คนชนบทไม่ได้ตื่นต้นกับการมีคนหนุ่มสาวที่มีการศึกษาสูงเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน บัณฑิตอาสาสมัครที่เข้าไปเรียนรู้และทำงานบริการชุมชนจึงต้องสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนและมีทักษะ เครื่องมือในการทำงานบริการชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้าน

นำเสนอกรณีศึกษา โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

โดย นายมุฮัมมัดรุสดี นาคอ : เจ้าหน้าที่โครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่ภาคสนามภาคใต้ตอนล่าง สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เริ่มต้นด้วยการบรรยายถึงจุดเริ่มต้นของ โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่เกิดจาก สถานการณ์ ความรุนแรงของพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงทำให้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้คิดริเริ่ม ส่งบัณฑิตเพื่อลงไปทำงานในพื้นที่ เพื่อทำให้เข้าใจ สถานการณ์ และเข้าใจบริบทของพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นการนำคนในพื้นที่ เข้าไปทำงานกับพื้นที่ ได้ โดยในการทำงานต้อง ประเด็นการพัฒนา ลงไปทำงานในพื้นที่ที่จะลงไปทำงานในพื้นที่ว่า สามารถทำงานและมีความมุ่งมั่น

กลไกการทำงานของบัณฑิตอาสา มอ.

การทำงานในโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์นั้น มีความ เฉพาะเจาะจงและต้องใช้เวลาและความเข้าใจบริบทของพื้นที่ เป็นอย่างมากเนื่องจาก สภาพปัญหาและความไม่ สงบของพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการปฏิบัติงาน ๑ พื้นที่ จะต้องมี เจ้าหน้าที่สนามเป็นผู้ ดูแล คือ ๑ ครูพี่เลี้ยงในพื้นที่ และ เจ้าหน้าที่ของ โครงการ บอ. มอ.

ประเด็นพื้นที่ การทำงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความละเอียดอ่อน ดังนั้น จะต้องมีการประเด็นและพื้นที่ที่จะให้บัณฑิตอาสา โดยจะต้องดูเรื่องมิติด้านวัฒนธรรมเพราะพื้นที่การ ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นชุมชนมุสลิม และมีมิติเรื่องความปลอดภัย

ก่อนการลงพื้นที่ จะต้องลงไปพูดคุยและหาพื้นที่ ในพื้นที่ และเป็นองค์กรที่ทำงานกับ ชุมชน ได้ เช่น โรงพยาบาล หรือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในการระหว่างการปฏิบัติงานจะมีการเรียกบัณฑิตมาประชุม เพื่อติดตามความก้าวหน้า และการให้เครื่องมือของการทำงาน และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การให้กำลังใจ บัณฑิตอาสา โดยจะมี ช่วงเวลาติดตามและนิเทศการทำงานเจ้าหน้าที่ในการให้กำลังใจและการติดตามภารกิจการทำงานในพื้นที่

คุณลักษณะของบัณฑิตอาสา ที่ลงพื้นที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

- ความอดทน/มุ่งมั่น
- ความรับผิดชอบ
- ความซื่อตรง
- ตรงต่อเวลา
- ความมั่นใจในตัวเอง

ผลผลิต/ผลลัพธ์ ๑๐ รุ่นที่ผ่านมา

- บัณฑิตอาสาสมัครรวม ๒๑๒ คน
- โครงการร่วมกับชุมชน ๒๐๒ โครงการในสามจังหวัด ๗๒ โครงการ ใน ๕๒ ชุมชน
- ครูพี่เลี้ยงในพื้นที่มากกว่า ๑๐๐ คน ใน ๑๕๒ ชุมชน ๑๔ จังหวัดภาคใต้
- เชื่อมโยงนักวิชาการกว่า ๖๐ ท่าน และ เชื่อมโยงเครือข่ายกว่า ๕๐ เครือข่าย

กล่าวโดยสรุป การทำงานของบัณฑิตอาสาสมัคร เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ในสามจังหวัดภาคใต้ ที่จะพยายามลงไปเยียวยาและการลงไปพัฒนาชุมชน ที่มีบริบทของพหุวัฒนธรรม การลงไปทำงานในช่วงแรกการทำงานจะถูกกำหนดในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา นราธิวาส และปัตตานี) และขยายการทำงานในครอบคลุม ใน ๑๔ จังหวัดภาคใต้ โดยใช้เครื่องมือคือ การทำงานร่วมกับชุมชนผ่านความเข้าใจ และทำงานผ่านการร่วมมือกันในชุมชน และมีความจริงใจ ร่วมพัฒนาพื้นที่ชุมชนสร้างความเชื่อมั่น และพัฒนาศักยภาพของการทำงานชุมชน พร้อมทั้งการทำงานให้สอดคล้องวัฒนธรรมในพื้นที่และประเพณี โดยใช้ความจริงในพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนในโครงการ

นำเสนอกรณีศึกษา อาสาสมัคร กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บ้านนามูล-ตุนสาด

นายอดิศักดิ์ ตุ่มอ่อน : อาสาสมัคร กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านนามูล-ตุนสาด

จุดเริ่มต้นและจุดเปลี่ยนของการทำงานอนุรักษ์

วิทยากรได้นำเสนอ จุดเริ่มต้นของการทำงานที่ เริ่มต้นด้วยการทำงาน ตามอุดมศึกษาศึกษา เรียนจบด้านการบริหาร หลังจากเรียนจบ ได้เข้าไปทำงานในบริษัทเอกชน ในระบบภาคอุตสาหกรรม เป็นระยะเวลาหนึ่ง เข้าไปทำงานแล้วเห็นการทำงานที่อยู่ในระบบสายพานการผลิต ผู้ที่ทำงานจะเห็นภาพในมิติเดียวที่ตนรับผิดชอบ และมองเห็นว่ามีแรงงานวัยรุ่นคนรุ่นใหม่เข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมเยอะมาก ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่มาจากต่างจังหวัดในพื้นที่ชนบท จึงเกิดคำถามกับตัวเองว่า “ทำไมคนรุ่นใหม่เรียนจบเข้ามาทำงาน มีแต่คนแก่ และ เด็กทำงานในหมู่บ้าน” และจุดเปลี่ยนที่สำคัญคือการ เห็นภาพของโรงงานการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่ถูกล้ำเข้าไปในพื้นที่ชุมชน ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานของชุมชนเดิม และทำให้รากฐานของชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนขาดหายไป นอกจากนี้ ผลกระทบที่ใหญ่ที่สุดคือ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชน รอบโรงงานอุตสาหกรรม

งานชุมชนพัฒนาชุมชนผ่านงานด้านสิ่งแวดล้อม

หลังจากที่ลาออกจากการทำงานภาคอุตสาหกรรมคุณอดิศักดิ์ ตุ่มอ่อน ได้เริ่มศึกษาประเด็นการพัฒนาในภาคอีสานโดยเฉพาะเรื่องการพัฒนาในมิติของการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคอีสาน โดยเริ่มต้นจากการเก็บข้อมูลพื้นที่ภาคอุตสาหกรรม พบว่าจังหวัดใหญ่ ๆ ในภาคอีสาน เช่น นครราชสีมา จังหวัดขอนแก่น อุรธานี อุบลราชธานี ชัยภูมิ มหาสารคาม กำลังกลายเป็นพื้นที่ภาคอุตสาหกรรม อย่างเต็มรูปแบบ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ผลกระทบทำให้พื้นที่ป่าและทรัพยากรในภาคอีสานลดน้อยลงและหายไป เพราะว่าชาวบ้าน แฝวถางพื้นที่ หรือสร้างผลผลิต เพื่อป้อนภาคอุตสาหกรรม เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา อีกทั้งยังเกิดภาคอุตสาหกรรมหนักในพื้นที่เช่น การุดหาแร่ หรือพลังงานใต้ดิน จึงทำให้เกิดข้อสงสัยว่า ทำไมพื้นที่ดังกล่าว ทรัพยากรหายไป จึงเป็นที่มาของการมาทำข้อมูลเรื่องทรัพยากร เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นสภาพปัญหาทรัพยากรและ ภูมิวัฒนธรรมกำลังจะหายไปของพื้นที่ทั่วภาคอีสาน

การสร้างพื้นที่การทำงานในชุมชน

ประเด็นเรื่องการทำงาน การสร้างพื้นที่การทำงานในชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญ ในการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ลุกขึ้นมาจัดการชุมชน การจัดการป่าไม้ทรัพยากร การจัดการป่าต้นน้ำ การทำเกษตรอินทรีย์ รวมถึงการให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนและพร้อมลุกขึ้นมาจัดการชุมชนของตนเอง

อีกประเด็นในการสร้างพื้นที่การทำงานในพื้นที่ความเสี่ยง การทำงานจะต้องให้ความเข้าใจกับชาวบ้าน และจะต้องรู้สภาพปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อให้ชาวบ้านที่มีความระแวงกับคนอก เข้าใจและเชื่อใจ คนทำงานในพื้นที่

การพัฒนาตัวเองในการทำงานกับชุมชน

ประเด็นที่สำคัญในการทำงานชุมชนคือ การเข้าใจนิเวศพื้นที่ดิน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลง และให้ข้อมูลใหม่เพื่อให้ชาวบ้าน และเตรียมเครื่องมือการทำงานของผู้ที่จะต้องไปทำงานในพื้นที่ และต้องสร้างความสัมพันธ์ความเชื่อใจในพื้นที่ คนทำงานในพื้นที่จะต้องมีการตั้งคำถามและตั้งคำถามวิพากษ์ และสังเคราะห์ข้อมูล และไปถอดบทเรียนของคนในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้าน ถอดบทเรียนชุมชนเองได้ ให้เกิดความยั่งยืน และควรมีการแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายภายนอก และสำคัญที่สุดคือ ต้องทำงานเป็นเครือข่ายไม่ใช่ทำงานเป็นแกนนำ ทำให้การทำงาน

ดังนั้นแล้ว การทำงานกับชุมชน ต้องเข้าไปเรียนรู้สภาพชุมชน การทำให้ชาวบ้านเห็นสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชน และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการให้คนในชุมชนเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นและให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง

